

Teotyń Rott-Żebrowski

Deklinacje rzeczowników w Izborniku Światosława z 1076 r.

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 27, 137-160

1972

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teoty n ROTT-ŻEBROWSKI

Deklinacje rzeczowników w Izborniku Swiatosława z 1076 r.

Склонение имен существительных в Иборнике Святослава 1076 года

La déclinaison des substantifs dans l'Izbornik de Sviatoslav de l'an 1076

Najstarsze zabytki piśmiennictwa staroruskiego pochodzą z XI w.¹ Nie licząc napisów graffiti, podpisu Anny, córki Jarosława Mądrego i niektórych nowogrodzkich gramot na brzozonej korze, jest ich 22.² Są to zabytki o charakterze religijnym i dydaktyczno-moralnym będące przeważnie kopiami tekstów staro-cerkiewno-słowiańskich.

Dla charakterystyki staroruskiego języka literackiego XI w. szczególnie ważne znaczenie ma *Izbornik Światosława z 1076 r.* Jest on obszerny pod względem treści i objętości (276 kart pergaminu formatu 4°), jest datowany, chronologicznie trzeci (po Ewangeliarzu Ostromira z 1056—57 r., który jest kopią ze staro-cerkiewno-słowiańskiego oryginału i *Izborniku Swiatosława z 1073 r.*, który jest również kopią prawie dosłownego tłumaczenia oryginału greckiego dokonanego w X wieku dla bułgarskiego cara Symeona).

W *Izborniku z 1076 r.* znajdujemy cały szereg artykułów przypisywanych bądź to ojcom Kościoła (Janowi Złotoustemu, Bazylemu Wielkiemu, Atanazemu Aleksandryjskiemu) bądź też różnym wybitnym homiletom i moralistom wczesnochrześcijańskim (Hezychiaszowi Jerozolimskiemu, Gennadiuszowi, patryarsze konstantynopolskiemu i innym) a częściowo bezimiennych. Są to tak zwane „słowa”, „pouczenia”, „nakazy” o treści

¹ Nie bierzemy pod uwagę napisu na glinianym naczyniu z Gniezdowa.

² *Priedwaritelnyj spisok sławiano-russkich rukopisiej XI—XIV ww., chraniszczichsia w SSSR*, „Archleograficzeskij Jeżegodnik”, Moskwa 1966, s. 187—190.

ogólnomoralnej. Artykuły przypisywane ojcom Kościoła stanowią dzieło staroruskich pisarzy — „knižników”, a imiona ojców przed artykułami dodane są dla nadania tym artykułom większego autorytetu.

Izbornik z 1076 r. nie jest kopią ze staro-cerkiewno-słowiańskiego oryginału, nie jest również tłumaczeniem z jakiegoś greckiego kodeksu. Był on sporządzony — jak sądzi większość badaczy — na Rusi, przy czym pewna część artykułów była przetłumaczona z greckiego, a część stanowi oryginalne utwory staroruskie.

Rękopis zabytku do naszych czasów doszedł w bardzo złym stanie. Głównym jego defektem jest pismo, które było niejednokrotnie odnawiane w XIV—XV w. Spotykamy również poprawki lub dopisy z XIV, XV, XVI a nawet XVII w. Skażenia tekstu tylko częściowo mogą być zauważone nieuzbrojonym okiem. Kart z oryginalnym pismem XI w. jest w zabytku trochę więcej niż jedna trzecia. Reszta kart została całkowicie lub częściowo odnowiona, przy tym całkowicie odnowionych kart jest w zabytku około jednej trzeciej.

Fakt, że pismo zabytku niejednokrotnie było odnawiane, stał się przyczyną, iż wśród uczonych byli tacy, którzy uważali *Izbornik* za zabytek XIV w. (np.: Keppen³) albo falsyfikat (np.: Gołubiński⁴).

W ubiegłym stuleciu *Izbornik* Światosława z 1076 r. dwukrotnie był wydany przez Szymanowskiego: pierwszy raz w 1887 r., drugi raz w 1894 r. Oba wydania miały bardzo liczne błędy. Chociaż wydanie drugie było znacznie lepsze, to jednak — jak wykazał Bobrow⁵ — miało ono około dwu tysięcy błędów.

Stosunkowo niedawno, bo w 1965 r. ukazało się nowe wydanie *Izbornika* pod redakcją Kotkowa.⁶ Jest ono przeznaczone głównie dla językoznawców. Wydawcom udało się spod wtórnego pisma wydobyć tekst oryginalny. W tym celu stosowali różne optyczno-fotograficzne metody, przy pomocy których udało im się rozróżnić pismo oryginalne i odnowione, udało się ujawnić niewidoczne już poprawki i zapisy na marginesach rękopisu. W ten sposób udowodniono, że zabytek nie jest falsyfikatem, że odnowiony w XIV—XV w. tekst w większości wypadków nie wnosi skażenia. Wyjątkowo tylko występują skażone oddzielne litery i jeszcze rzadziej wyrazy. Najczęściej występują wypadki, gdy przy odnawianiu tekstu litera ъ zamieniona została na literę o, a litera ѣ — na literę e.

³ P. Kieppien: *Spisok russkim pamiatnikami, služaszczim k sostawleniju istorii chudożestw i otieczestwiennoj paleografii*, Moskwa 1822, s. 29—30.

⁴ Je. Je. Gołubinskij: *Istorija ruskoj cerkwi*, t. I, Moskwa 1901, s. 918.

⁵ W. A. Bobrow: *K isprawleniju pieczatnogo tieksta Sbornika 1076 g.*, „Ruszkij Filologiczeskij Wiestnik”, t. XLVII, 1902, s. 243—258; t. XLVIII, 1902, s. 469—476.

⁶ *Izbornik 1076 goda*, Moskwa 1965.

Wydawcy rozróżniają w zabytku trzy warstwy pisma: 1) oryginalne pismo XI w. bez odnowienia; 2) odnowione pismo w XIV—XV w. (a — odnowione bez skażenia, b — odnowione ze zmianą w trakcie odnawiania); 3) oryginalne pismo XIV—XV w. Za podstawę wydania tekstu przyjęto oryginalne pismo XI w. i uwidocznione podczas laboratoryjnej analizy pismo XI w. Zapisy oryginalne z XIV—XV w. i późniejsze, pod którymi można odczytać pismo oryginału, w tekst podstawowy nie wchodzi, odnotowano je jednak w uwagach. W wypadku, gdy tekst XI w. pod odnowionym pismem jest całkowicie zniszczony, w tekst podstawowy włącza się istniejący zapis zaznaczając fakt interpolacji w uwagach.

Tekst wydrukowany został z podziałem na słowa czcionkami współczesnymi, oprócz cyrylicy **А** z dodaniem brakujących liter (**Ѡ, ѡ, Ѣ, Ѥ, Ѭ** i innych). Litera **Ѣ** oddana jest w kształcie **Ѣ**. Tekst wydrukowany został bez rozwiązania wyrazów napisanych skrótem z wyniesieniem albo bez wyniesienia litery pod tytuł. Litery nadpisane wniesione zostały w wiersz i wydzielone kursywą, przy czym tytuł zostało zachowane. Ligatury w tekście są rozwiązane z podaniem w uwagach, z jakich liter one się składają. W nawias okrągły wzięte są litery, których brak w rękopisie na miejscu małych pisanych cynobrem inicjałów, np.: (Т)ѡрпн 70v5, (Е)гда 70v11. W nawiasy trójkątne wzięte zostały litery, które z trudem są odczytywane lub nie dają się odczytać nieuzbrojonym okiem, lecz które odczytane zostały przy pomocy fotoanalizy, np.: Добро (Ѡс)ѡтъ братиѠ поч(Ѡт)ан(ѡ)Ѡ книж(ѡн)оѠ 1/4-5. W nawiasy kwadratowe wzięte są litery, których odczytanie jest utrudnione na skutek tego, że pod działaniem atramentu zawierającego duży procent kwasu pergamin wykruszył się całkowicie lub częściowo po kontury liter, np.: ма[н]о[с]тыра 14/7.

Do tekstu dołączony został indeks wyrazów i form zawierający wszystkie słowa i formy występujące w zabytku.

Język *Izbornika* do tego czasu nie był badany. Krótsze lub dłuższe wzmianki o nim spotykamy w pracach Wostokowa⁷, Busłajewa⁸, Srezniewskiego⁹, Sobolewskiego¹⁰, Szymanowskiego¹¹, Gorszkowa¹² i innych.

⁷ A. Ch. Wostokow: *Rassużdenije o slawickom jazykie*, Moskwa 1820.

⁸ F. I. Busłajew: *Istoriczeskaja chrestomatija cerkownostawianskogo i drienwienusskogo jazykow*, Moskwa 1861.

F. I. Busłajew: *Russkaja chrestomatija. Pamiatniki drienwienusskoj literatury i narodnoj słowiestnosti dla sriednich zawiedientj*, Moskwa 1870.

⁹ I. I. Srezniewskij: *Drienwije pamiatniki russkogo pisma i jazyka*, Sankt-Pietierburg 1885.

¹⁰ A. I. Sobolewskij: *Istoczniki dla znakomstwa s drienwniekijewskim goworom*, „Zurnal Ministerstwa Narodnego Proswieszczenija”, 1885, № 2, s. 349—357.

¹¹ W. Szymanowskij: *K istorii drienwienusskich goworow*, Warszawa 1887.

¹² A. I. Gorszkow: *Istorija russkogo literaturnogo jazyka*, Moskwa 1969.

Do opracowania niniejszego artykułu posłużyło autorowi wyżej cytowane ostatnie wydanie. W cytatach stosujemy pisownię przyjętą przez wydawców z następującymi zmianami: cyrylicie α zastąpione zostało literą a , litera $\bar{\tau}$ — $ы$, nawiasy (okrągłe, trójkątane, kwadratowe) opuszczone, litery nadpisane wzięte zostały w nawiasy okrągłe. Cyfra pierwsza przy cytatach oznacza kartę zabytku, druga — wiersz karty licząc z góry, w nawiasach po znaku + liczba pozostałych form tegoż wyrazu.

D e k l i n a c j a * a

Liczba pojedyncza

M i a n o w n i k. Rzeczowniki twar-dotematowe mają wyłącznie końcówkę $-a$: *альба* 89v/8, *бѣда* 93/4, *вина* 100/5 itd. (135 przykł.). Brak graficznie zaznaczonej końcówki w wypadku wyniesienia ostatniej spółgłoski ponad wiersz ze znakiem tytuła nad nią: *сла(в)* 227v/13. Rzeczowniki miękkotematowe najczęściej mają także $-a$: graficzne $-А$: *боурА* 33v/6-7, *волА* 12v/12(+5), *доушА* 166v/9-10, *дшА* 17v/7(+12), *землА* 191/9-10 (+2), *иезекиА* 51/2, *лъжА* 170v/10, *мариА* 45v/11, *пиштА* 89v/12, *пицА* 89v/13(+1), *пользА* 92/7, *притьчА* 140v/4-5(+1), *птицА* 79/1, *свѣштА* 50/4, *тълА* 77/9(+1), *оуношА* 270v/10, *чА шА* 39/6-7; $-А$: *въдовица* 51/1(+2), *дша* 231/8(+5), *лъжа* 170v/7, *надежда* 142/7(+1), *пища* 138v/2, *пицАница* 169/9, *польза* 205/10, *ржа* 52/3, *свѣшта* 21v/10; $-нА$: *братинА* 166/3, *змигА* 226v/13(+1), *иезекинА* 236/6-7. Z końcówką $-i$ wystąpiły rzeczowniki r. ż. z sufiksem $-ул-$: *блѣстыни* 124v/10-11, *гърдыни* 177/3, *милостини* 165v/12, *милостыни* 7v/1-2(+12), *немилостыни* 188/9-10, *ханааныни* 50v/13. Wahania w użyciu końcówek $-a$ // $-i$ wykazał jedynie rzeczownik r. m. z sufiksem $-ij-$: *соудигА* 98/6(+2), lecz: *соудии* 90v/11-12 (+5) oraz forma ściągnięta: *соуди* 78/9.

D o p e ł n i a c z. Poza jednym wypadkiem: *Азь њко оуводь рѣка* 83v/12, który najprawdopodobniej jest omyłką, chociaż nie wykluczony tu wpływ tematu miękkiego, rzeczowniki twar-dotematowe mają końcówkę $-y$: *альбы* 89v/4, *бесѣды* 37v/9, *воды* 39/7 itd. (122 przykł.). Końcówka $-y$ jest zawsze po tylnojęzykowych: *вѣды* 46v/1, *лоуки* 109/7, *ногы* 104/9, *издрокы* 208/5-6(+1), *рѣкы* 16v/11, *слоугы* 122v/10, *тоугы* 146v/2, *оутѣхы* 94v/8-9. Rzeczowniki miękkotematowe posiadają zwykle cerkiewno-słowiańską formę: najczęściej spotykamy końcówkę $-А$: *блоудыница* 174v/13—175/1, *въдовица* 144/9-10, *гърдынА* 177/6, *десницА* 222v/13, *дшА* 21/6(+13), *землА* 82/3(+6), *каплА* 182v/1, *милостинА* 13v/2, *милостынА* 26/10(+2), *ноуждА* 93/11(+1), *пицА* 49v/7, *пиштА* 49v/10(+2), *ползА* 154/11, *пользА* 135v/5(+1), *пърА* 25v/8, *свѣштА* 50/7, *стынА* 160v/5, *тълА* 74v/12-13, *тронцА* 120v/10, *тысА штА* 3/11(+1), rzadziej $-нА$: *соу-*

дѣ 98/4(+1), хананѣ 229/3-4 i -ѣ: **дша** 135/7, лъжа 158v/6. Staroruska końcówka -ѣ wystąpiła jeden raz: жьдаахоу нѣкоѣ го вѣльможѣ 271v/11. Wpływ tematów twardych uwidocznił się w następujących przykładach: вѣдовици 144/12, гърдыни 68v/11-12, милостыни 13/4, 158/9, 246v/5-6.

С е л о в н и к. We wszystkich przykładach występują końcówki stare: rzeczowniki twarodotematowe mają -ѣ: быстринѣ 134/4, вѣрѣ 110/13, главѣ 36/12 itd. (39 przykl.) oraz przykłady z wymianą k : c w końcu tematów: владыцѣ 224v/8-8(+2), моуцѣ 221/4, рѣцѣ 16v/6-7, фоуцѣ 129/4, rzeczowniki miękкотематowe -и: братьи 255/2, воли 50v/2, дши 5/8 itd. (33 przykl.).

В и е р н и к. Rzeczowniki twarodotematowe mają końcówkę -и: graficznie -оу: алкотоу 49/11, альчьбоу 112v/9, бесѣдоу 137/3 itd. (159 przykl.), -ѣ: бѣдѣ 11/12, клеветѣ 96v/11, моукѣ 128v/12 itd. (10 przykl.). Obok graficznie ruskich końcówek -ю: братию 112v/5-6, волю 4v/6, выю 139/9 itd. (49 przykl.), -оу: пользоу 31v/6(+4), -ѣ: дшѣ 74v/8 w tematach miękких spotykamy cerkiewnosłowiańską -ѣ: баграницѣ 87/6-7, блоудьницѣ 201v/5, волѣ 111v/12, вонѣ 133v/9, гърдынѣ 87v/7, доушѣ 185/7, дшѣ 9v/9(+13), жаждаѣ 49/11, землѣ 81v/8, лъжѣ 31v/2, пицѣ 111v/6, поуустынѣ 129v/10-11, троицѣ 104v/9, чашѣ 122/4(+1) oraz przykłady z oznaczeniem jotacji w temacie na j: соудинѣ 78/5, 86/6.

Н а р з ѣ д н и к. Obok graficznie ruskiej końcówki -ою w tematach twardych: бесѣдою 163v/2, водою 42/12-13, главою 8/10-11 itd. (53 przykl.) spotykamy cerkiewnosłowiańską -оѣ: мѣронѣ 51v/2, силонѣ 115/6, славоѣ 130v/4 oraz przykłady bez oznaczenia jotacji: зълобоѣ 157v/11-12, истиноѣ 119v/5. Rzeczowniki miękкотематowe z końcówką ruską -ею: волею 193/13—193v/1, дшею 15/4, жажду 35v/6 itd. (25 przykl.), z cerkiewnosłowiańską -еѣ: доушенѣ 159/8, дшенѣ 100v/10, земленѣ 132/10, милостыненѣ 86/3-4 i -ѣѣ w temacie na j: соуди ѣѣ 163/2.

М и е ј с о в н и к. We wszystkich przykładach spotykamy końcówki stare: rzeczowniki twarodotematowe występują z -ѣ: бесѣдѣ 136/9, винѣ 21/1, главѣ 191v/1 itd. (49 przykl.) + przykłady z wymianą k : c w końcu tematu: роуцѣ 176v/8, 177v/2; rzeczowniki miękкотематowe z -и: братьи 225v/6, боури 14/3, воли 8/9 itd. (36 przykl.).

В о л а с з. Z końcówką -о wystąpił rzeczownik twarodotematowy: владыко 217/13—217v/1, z -е — miękкотематowy: братиѣ 1/4, 245/11, 261v/12, 276/2. W pięciu wypadkach u rzeczowników miękкотематowych spotykamy formę wołacza równą mianownikowi: братина 3v/9, 4v/1-2, 131/7, 258v/11, ноужда 212v/12.

Liczba mnoga

М и а н о в н и к. Rzeczowniki twarodotematowe mają wyłącznie końcówkę -у: гривны 139v/10, доброты 70v/6, жены 106/9 itd. (33 przykl.).

W tematach miękkich przeważa końcówka cerkiewnosłowiańska: graficzne -А: дшА 131v/9(+3), млстынА 232v/8, пѣтицаА 270/6 i -НА: свинина 126v/1-2, соудина 146/7. Staroruska końcówka -ě występuje tylko jeden raz: пиѣницѢ 268/4. Jeden także raz pod wpływem tematów twardych zaznaczona jest końcówka -i: тысАшти 168v/5.

Дорепініа cz. Rzeczowniki twar-dotematowe mają końcówkę -ь: бєсѣдъ 106/7, добротъ 67/6, дѣвъ 19/1 itd. (27 przykł.), miękkotematowe — ь: вельможъ 147v/1(+1), овьць 59/2, тысоушь 137/7 (4 przykł.) i jeden raz w temacie na j -i: шии 271v/8-9.

Селownik. W obu tematach występuje końcówka -атъ. Tematy twarde: горамъ 266/2, силамъ 260v/10, сиротамъ 15v/7 itd. (12 przykł.). Tematy miękkie: graficzne -Амъ: благостынамъ 48v/7-8, благамамъ 76v/9, вельможамъ 179/10, вѣдовицамъ 15v/6-7(+1), -ѣмъ: соудинамъ 25v/8-9, -амъ: блoudьницамъ 175/6, вельможамъ 162/11, оулицамъ 20/6(+1).

Биєрник. Rzeczowniki twar-dotematowe mają tylko końcówkę -у: бѣсѣды 260/4, бльвотины 222/11, доброты 64v/2 itd. (45 przykł.). W tematach miękkich przeważa końcówka cerkiewnosłowiańska: graficzne -А: дшА 119/12(+1), житъницА 183v/9, каплА 54/3-4, милостынА 248v/2-3, овьца 123v/8, одеждаА 264/6, притъчА 169/7, пьрА 25v/13, свѣштА 129v/5, -НА: вынА 159v/2, -А: дша 187v/2. Ruska końcówka -ě zaświadczona jest w trzech przykładach: вѣдовицѢ 110v/8, пѣтицѢ 171v/11, срачицѢ 272v/4. Wpływ tematów twardych uwidocznił się w jednym przykładzie: милостыни 145v/8-9.

Нарзєдник. W obu tematach wystąpiła końcówka -ами. Tematy twarde: бєсѣдами 261/11, лоуками 105/8, молитвами 231/8-9 itd. (14 przykł.). Tematy miękkie: graficzne -Ами: каплАми 42/9, надеждАми 85v/2, притъчАми 155/2(+1), -ѣми: змиѣми 227/2, свиниѣми 128/6.

Мієјсєownik. W obu tematach w przeważającej większości wystąpiła końcówka -ахъ. Tematy twarde: браздахъ 141/8, бѣдахъ 91v/8, вльнахъ 14/2 itd. (23 przykł.). W jednym wypadku na skutek wpływu tematów na *o znajdujemy końcówkę -ѣхъ: полатѣхъ 272/3. Tematy miękkie: graficzne -Ахъ: дшАхъ 265/3, милостынАхъ 133/12, притъчАхъ 162/7-8, поустынАхъ 222/1, оулицАхъ 267/9-10, любодѣицАхъ 169/13—169v/1, -НАхъ: опітиминахъ 175/4-5, свиньНАхъ 222v/10-11, -Ахъ: дшахъ (1)257v/6, тьмьницахъ 109v/13.

Liczba podwójna

Wystąpiły tylko rzeczowniki twar-dotematowe. Kończówkę -ě spotykamy w formie mianownika: przykład z wymianą k : c w końcu tematu: роуцѢ 232/6 i biernika: пАтѢ 149/6-7 oraz przykłady z wymianą g : z:

нозѣ 8v/4(+1), k : c: роуцѣ 9/1(+13). Końcówkę -u znajdujemy w formach dopełniacza: -оу: ногоу 159/9, оустьноу 229v/1, -ѹ : роукѹ 143v/8, -у ногу 42/1 i miejscownik: graficzne -оу: ногоу 208/7, роукоу 261v/6. Końcówka -ама wystąpiła w celowniku: влѣдѣама 156/2, ланитама 144/12-13, ногама 59/4(+1) i narzędniku: ногама 253v/1(+1), роукама 53/8(+4), оустьнама 149/8(+1).

Deklinacja *o

Liczba pojedyncza

M i a n o w n i k. Rzeczowniki twar-dotematowe r. m. mają zwykle końcówką -ъ: анѣль 232v/6, блоудъ 182/5-6, вечеръ 58v/7 itd. (366 przykł.), miękkotematowe -ь: вождь 24/7, дроуголюбъць 61v/5, житель 12/12 itd. (72 przykł.) oraz -и: иѣрѣи 257v/12, жрѣбии 180v/10, обычаи 221v/2-3 (14 przykł.) + obce imiona własne: маврикии 128v/10-11, манаси 51/3, моиси 97v/2, мооуси 234/11, моси 254/13. Wahanie ь — ѣ obserwujemy w wyrazie корень: корень 91v/11, lecz корень 182v/5. Jer twardey zamiast miękkiego spotykamy w słowie na ž: мѣтежь 235v/7. Jer miękki zamiast twardego, co jest wyraźną omyłką pisarza, spotykamy w skrócie słowa боръ: бѣ 2 18/11. Cześciej spotykamy wypadki opuszczenia jeru twardego. Brak go w skrócie imienia нисоусъ: иѣс 89/11(+1), w wyrazie z wyniesioną spółgłoską ponad wiersz pod tytłem: вѣпро(с) 19v/6(+27), w wyrazie z wyniesioną spółgłoską ponad wiersz bez tytuła: ѡ (т)вѣ(т) 11v/7(+3). Brak jeru twardego w następujących wypadkach: вѣпрос 128/1, 198/1, 202/12, отъвѣт 121v/10, 124v/2, 133v/1, 198/6, 221v/1, 227v/4, о(т)вѣт 199v/9 tłumaczyć należy tym, że pisarz opuścił znak tytuła. Poza tym brak jeru twardego w wyrazach: помоштьник 113v/9, пуѣаагор 238/3. Rzeczowniki twar-dotematowe r. n. mają -о: благо 183/12, вино 44/13, зачало 183/5 itd. (63 przyk.), miękkotematowe -е: горе 79/4, овоште 69v/6, покоиште 38/4-5 itd. (18 przykł.) oraz graficzne -ѣ po samogłoskach i i ѣ: безакониѣ 236/8, гонениѣ 27/2, извьитьѣ 139v/13 itd. (131 przykł.).

D o p e ł n i a c z. W obu tematach i w obu rodzajach występuje wyjącznie końcówka -а. Przykłady rzeczowników twar-dotematowych: r. m.: адама 5v/12-13, блоуда 250/9, врѣда 52/5 itd. (244 przykł.), r. n.: блага 13/8, добра 130v/7, жита 80/4 itd. (58 przykł.). Przykłady rzeczowników miękkotematowych: graficzne -Ѧ: r. m.: врачѦ 66/3, гноѦ 37v/2, ісухиѦ 62v/1, клеветарѦ 28/11, конѦ 127v/8(+1), коньцѦ 108/12(+4), кьнѦзѦ 173/11, кнѦзѦ 20v/3(+4), лихонимьцѦ 165/9, моужѦ 30v/13(+5), ѡлта-рѦ 21v/6, оцѦ 4v/11(+9), праоцѦ 5v/13, старцѦ 239/8, оучителѦ 46v/6 (+1), цсрѦ 141v/2, црѦ 19v/3(+2), чрьноризьцѦ 231/11, r. n.: бешть-стьѦ 34/1, гланиѦ 194/7, дѣствиѦ 127v/12, еуагѣлиѦ (!) 128/7, лицѦ

31/12(+4), наведениА 185v/4, небрѣжениА 212/11-12, слнца 172v/11
срѣца 5/6(+8), сѣдалиштА 149/4; graficzne -А: г. м.: мръвца 10/5,
моужа 143v/3, мѣтежа 254/5, плача 10v/6(+1), старца 84v/5, чьрноризь-
ца 60v/1-2 oraz przykłady bez oznaczenia jotacji w tematach na j: василиа
263v/5, геурга 238/11, захариа 189v/7, г. н.: лица 141v/8(+1), слънца
41/7, срѣца 3/2(+5), сѣдалища 141/12; graficzne -Ѧ: г. м.: василиѦА 4/2
(+1), жрѣбиѦА 168/2, обычаѦА 15/7-8 itd. (11 przykł.), г. н.: безакониѦА
172/8-9, величѦныѦА 73/3, данѦниѦА 80/12 itd. (158 przykł.). Brak końcó-
wek spotykamy w skrócie imienia иоанъ: ѿѿ, 85/6, 230/12, 235/5, 241/4,
246/6, 249/7, 252/1, 252v/9, 257v/1, 259v/10 oraz w omyłce pisarza: гдѦни
вѣкъ (zamiast дѦни вѣка) 182v/2.

C e l o w n i k. Prawie wyłącznie występuje końcówka -и posiadająca
różne postacie graficzne. W tematach twardych najczęściej występuje -оу:
rzeczowniki г. м.: блоудоу 190/7, воиноу 2v/3, гласоу 101v/8 itd. (181
przykł.), rzeczowniki г. н.: зьлоу 188v/2, лѣтоу 123v/12, пѣмѦнствоу 256/7
itd. (10 przykł.), rzadziej -Ѹ: rzeczowniki г. м.: бѣсѸ 65v/13, гробѸ 54v/5,
дрѸ гѸ 171v/13, разоумѸ 162v/3, rzeczowniki г. н.: бжѣствѸ 29v/9, ре-
брѸ 262/1, црѣствѸ 24/7 i jeden raz w skrócie słowa богъ -у: к бу 195v/13.
W tematach miękkich częściej spotykamy -ю: rzeczowniki г. м.: агньцю
260v/4, кнѦзю 263/2, манастырю 22v/2 itd. (10 przykł.), rzeczowniki г. н.:
видѣнню 274v/8, житию 64v/3, срѣцю 187/6 itd. (34 przykł.), rzadziej -Ѧ,
 chociaŹ u rzeczowników г. м. nieco częściej niż -ю: врачѦ 93v/8, кораблѦ
2v/4, моужѦ 19/10, 97/6, 117v/11, 200v/4, 268v/1, оцѦ 45/13, 55v/7, 117/2,
ошьльцѦ 117v/11, хытрыцѦ 264v/6, rzeczowniki г. н.: лицѦ 113v/2, 145/5,
морѦ 256v/11. U rzeczowników г. н. z tematem na j jotacja -Ѧ najczę-
ściej zaznaczona: бештыѦ 156v/2, вѣчлвчениѦ 29v/10, неразоумѦ
33v/10-11, покадѦниѦ 207v/13, попоуштѦниѦ 128/12-13, члѣволюбѦ
55v/12, шюмѦниѦ 8v/11, brak jej tylko w jednym przykładzie: житѦ
138/9. Jeden raz w skrócie spotykamy -Ѹ: црѸ 263/3. Wpływ tematów
na *и jest nieznaczący: jeden raz w skrócie słowa богъ wystąpiła w niepeł-
nej postaci graficznej końcówka -ови: бѣви 229/13 i trzy razy -еви: коневи
2/5, моужев 159v/9, олтареви 188v/4-5.

B i e r n i k. Rzeczowniki nieżywotne mają formę równą mianownikowi.
Przykłady rzeczowników г. м.: twar-dotematowe z końcówką ѣ: брѣѣ
27v/8, вѣкъ 19/8, гробѣ 53v/7 itd. (163 przykł.), miękkotematowe z koń-
cówką -и: гнѣи 261v/5, покои 139v/7, разби 99/1. Przykłady rzeczowników
г. н.: twar-dotematowe z końcówką -о: благо 250/3, вино 236v/11, добро
76/1 itd. (81 przykł.), miękkotematowe z końcówką -е: жилиште 120v/1-2,
лице 56/11, слнце 264/9 itd. (21 przykł.) oraz przykłady z graficznym -ѣ
w tematach na j: безмѣриѣ 265/11-12, желаниѣ 141/2, ороужѣ 240/2
itd. (166 przykł.). Rzeczowniki żywotne г. м. reprezentowane są w zabytku

tylko przez osobowe. Najczęściej mają one formę równą dopełniaczowi. Przykłady rzeczowników twar-dotematowych z końcówką *-a*: адама 235v/12, блѣ дѣника 265/6-7, брата 98v/10(+1), воина 216/9, врага 78v/11, грѣшьника 104/3-4(+1), дивѣола 78v/(+2), друга 98v/8(+4), наука 222/6, пастуха 258v/12, павѣла 257v/3, петра 201/4, попа 257v/2, раба 159/10, разбоиника 201v/6, оугодѣника 213/11-12, оученика 129/9, чловѣка 177v/1-2 oraz w skrótach: бѣа 106v/3, бѣ 6v/8(+29), дѣда 200v/10, дѣа 29/5(+3), хѣа 55v/6(+5), хѣ 94v/1(+1), члѣка 14v/10(+7). Przykłady rzeczowników miękkotematowych z graficzną końcówką *-а*: давца 219/6, кнѣза 35v/1, кърмителѣ 95/10, младенца 51/6-7, моужа 171v/1(+3), мытарѣ 201v/4, отьца 112v/7-8, правителѣ 129v/11 oraz w skrótach: оца 29/7(+10), стителѣ 23v/5, црѣа 129/3, z *-а*: моужа 241/6, творьца 77/5, чърноризьца 23v/4 oraz w skrócie оца 29/4(+3); z *-ѣа*: архьерѣа 119/4, аѣанасиѣа 248v/6-7, иѣрѣа 160v/1. Bardzo rzadko spotykamy rzeczowniki osobowe w formie równej mianownikowi: twar-dotematowy z końcówką *-ь*: оутрь бо имать в себѣ оца: оутрь же и сна и архьерѣа. оутрь и стааго дѣа. огнь ѣтры истовоу слоужьбоу боу дѣхъ сѣкроушень 119/7, д х ѣ сѣкроушень срѣца сѣкроушена и сѣмбрена: бѣ не похоулить 197/11, miękkotematowe z końcówką *-ь*: Възьмьши же блженѣ ѣеѣдора дѣтишь: на лоно своѣ 112/8, Видѣвъ мъртьць носимъ. акы своѣ ѣстьство помилувавъ. послѣдѣ и ѣмоу 52/7. W jednym wypadku u rzeczownika niezwyotnego spotykamy formę równą dopełniaczowi: о сего свѣта молѣть 230/7-8. Na skutek wyniesienia przedostatniej spółgłoski ponad wiersz w jednym wypadku użycia rzeczownika r. n. końcówka na piśmie nie jest oznaczona: въ лѣ(т) 276/7.

Narzędnik. Rzeczowniki twar-dotematowe w obu rodzajach pod wpływem tematów na **u* najczęściej mają formę z końcówką *-ьтъ*: rzeczowniki r. m.: братььмь 68v/13, грѣшьникьмь 135v/8, котьльмь 150/5 itd. (82 przykl.), rzeczowniki r. n.: богатьствьмь 18/9, виньмь 268/1, золотьмь 271/1-2 itd. (12 przykl.). Na skutek omyłki pisarza pięć razy spotykamy końcówką *-ьтъ*: dwa razy w wyrazach o temacie na *k*: члѣкьмь 177v/10, ѣзыкьмь 209/2 i trzy razy w skrócie słowa богъ: бѣмь 104/4-5, 157/11, 177/2. W wyniku pomieszania jerów na końcu wyrazów znajdujemy formy z końcówką *-ьтъ*: rzeczowniki r. m.: обрѣазьмь 36/7, промысльмь 15v/12, члѣкьмь 161v/6, rzeczownik r. n.: начѣльмь 63/5. Formy stare z końcówką *-омь* i na skutek pomieszania jerów w wygłosie *-омъ* spotykamy tylko u rzeczowników r. m.: кроугомь 266/2-3, прѣходомь 131v/3, шютомь 150v/10-11 i рокомь 121v/5. Jeden raz na skutek omyłki pisarza w omawianej końcówce znajdujemy litery *o* i *z*: часоьмь 201v/8. U rzeczowników miękkotematowych z tematem na spółgłoskę spotykamy najczęściej końcówkę *-ьтъ*: rzeczowniki r. m.: врачьмь 242/5, кѣпцьмь 152/12-13, кнѣзьмь 73v/4-5 itd. (16 przykl.), rzeczowniki r. n.: лицьмь 11v/6, морьмь

132/11, *срьдцьмь* 179v/3-4 itd. (18 przykł.) lub na skutek pomieszania jerów w wygłosie *-ѣтъ*: rzeczownik r. m.: *кнѣзьмь* 54/7, rzeczownik r. n.: *срдцьмь* 69v/8. Rzeczowniki z tematem na *j* najczęściej otrzymują graficzną końcówkę *-ѣмь*: rzeczownik r. m. *иѣремиѣмь* 189/8-9, rzeczowniki r. n.: *величаниѣмь* 237v/3-4, *веселиѣмь* 165v/7, *житѣмь* 64v/9 itd. (72 przykł.) oraz na skutek pomieszania jerów *-ѣмь*: rzeczowniki r. n.: *замышлениѣмь* 197/1, *приштиѣмь* 37v/3-4 i jeden raz *-етъ*: *падениемъ* 37/12. W obcych imionach własnych r. m. z tematem na *j* w dwu wypadkach spotykamy końcówkę *-имъ*: *мосѣимъ* 189/8, *иѣрѣимъ* 260v/11. W wyrazach skróconych brak pełnej końcówki: *бѣмь* 84/9(+3), *дѣмь* 119v/4(+1).

Miejsownik. Rzeczowniki twar-dotematowe mają wyłącznie końcówkę *-ѣ*: r. m.: *адѣ* 132/9, *градѣ* 14v/7, *завѣтѣ* 194/6 itd. (70 przykł.), z tematem na tylnojęzykową we wszystkich wypadkach wykazują wymianę: *g : z*: *бозѣ* 13v/11(+3), *бзѣ* 61v/2(+1), *кроузѣ* 82/2, *недоузѣ* 186/6, *тързѣ* 233v/7, *чъртозѣ* 96/13, *k : c*: *члѣцѣ* 193/13(+4), *чѣзыцѣ* 66/3, *чѣзыцѣ* 87/11, *x : s*: *доусѣ* 104v/7, *страсѣ* 176/12(+1); r. n.: *винѣ* 175v/5, *зѣлѣ* 72v/1, *лѣтѣ* 264/5 itd. (28 przykł.). Rzeczowniki miękkotematowe wystąpiły tylko z końcówką *-и*: r. m.: *дворьци* 269v/5, *кнѣзи* 276/8-9, *оучители* 201/5 itd. (14 przykł.), r. n.: *братолюбьи* 104/11, *веселии* 151/, *мори* 233v/10 itd. (81 przykł.).

Wolacz. Rzeczowniki twar-dotematowe r. m. otrzymują najczęściej końcówkę *-е*: *брате* 28v/11(+1), *дѣволе* 191v/1-2, *прозвутере* 252v/10, *созомене* 272v/9, *сѣзомене* 273/13—273v/1, przykłady z wymianą *k : ѣ*: *оче* 117v/13(+3), *члѣче* 73/3(+3) oraz wypadki skrótów, gdzie uwidoczniłone są pierwsze i ostatnie litery: *ръци. слава многоумоу ти члѣколюбия хѣ бѣ* 55v/13. Rzeczowniki miękkotematowe mają końcówkę *-и* pisaną przez *-ю*: *прѣдъстателю* 252v/11, *слоужителю* 256/2-3.

Liczba mnoga

Mianownik. Rzeczowniki twar-dotematowe r. m. mają najczęściej końcówkę *-и*: *ангели* 13/10(+6), *бѣси* 67v/2(+2), *власи* 128/2, *крови* 108/11, *норови* 7v/5, *ѡ(т)вѣти* 114v/1, *помысли* 95v(+1), *прѣдѣди* 161v/11, *промысли* 131/13, *пѣси* 222/10, *раби* 43v/12, *строупи* 242/2-3, *събори* 118/6-7, *съни* 266/9, *съсоуди* 18v/13, *таланти* 221/8. W tematach na tylnojęzykowe we wszystkich przykładach zachodzi wymiana: *g : z*: *бози* 225/11, *врази* 58/5(+3), *k : c*: *застоупници* 164/1, *источьници* 270v/5, *клеветьници* 32/2-3(+1), *ноужьници* 219/10, *облаци* 166/1, *отроци* 234/8, *прѣздьници* 118/7-8, *сѣвѣтьници* 137/5-6, *оученици* 239/10-11, *члѣци* 185v/10(+1), *цѣвѣтьци* 70v/7, *чѣзыци* 213v/12, *x : s*: *грѣси* 157(+5). Forma biernika w funkcji mianownika wystąpiła tylko jeden raz: *агглы окръсть прѣстола прѣсто шта* 91/9. Wpływ tematów na **ŷ* przejawiający się w użyciu końcówki *-ове* zaświadczony jest w czterech przykładach:

судове 131/12, оудове 203v/2, цвѣтове 269v/8, ч роуе 213/5. Końcówka *-e* wystąpiła w dwu przykładach u rzeczowników byłych tematów spółgłoskowych na *-tel-*¹³: *покланѣ теле* 116v/13, *родителе* 125/4-5. Rzeczowniki twar-dotematowe r. n. we wszystkich przykładach mają końcówkę *-a*: *воиньства* 256v/1, *поута* 139v/9, *чада* 155/11 itd. (8 przykł.). Rzeczowniki miękkotematowe r. m. mają wyłącznie końcówkę *-i*: *вѣньци* 108/10, *моужи* 176/10, *ча родѣи* 193/2 itd. (12 przykł.), r. n. — końcówkę *-a*: graficzne *-А*: *срдца* 268v/11, *-Ѧ*: *благооуханиѦ* 143v/1, *граблениѦ* 91/3-4, *лихоиманиѦ* 91/4, *любодѣнаниѦ* 91/2-3, *ωснованиѦ* 28v/8, *приношениѦ* 119v/9-10(+1).

Dopełniacz. Rzeczowniki twar-dotematowe obu rodzajów mają najczęściej końcówkę *-ъ*: r. m.: *бѣсъ* 18/1, *врагъ* 58/13, *дрогъ* 47/8 itd. (62 przykł.), r. n.: *благъ* 41/13, *зълъ* 207v/6-7, *мѣстъ* 224/1 itd. (18 przykł.). Końcówka *-ovъ* pod wpływem tematów na **ŭ* wystąpiła w następujących przykładach rzeczowników r. m.: *врановъ* 25/4, *грѣховъ* 26/3-4, 98v/1, 197/6, 207/1, 210v/1, 212/7-8, 221/12, 223v/7, 226/2-3, 226v/1, 241/5, 242/13, *трудоуъ* 89/1-2, a także w skrócie: *наказаниѣ по(п)в* 252v/9. Nie spotykana forma na *-ѣхъ*: *очиштениѣ таковыихъ нашихъ грѣсѣхъ* 209/12 jest oczywiście pomyłką pisarza. Rzeczowniki miękkotematowe r. m. mają najczęściej końcówkę *-ь*: *ласкавъць* 25/2-3, *моужь* 69v/4, *оць* 103v/4 itd. (12 przykł.) i w jednym przykładzie po *ж* *-ь*: *моужь* 255/2. Rzeczowniki z byłym tematem spółgłoskowym na *-tel-*¹⁴ w trzech przykładach mają końcówkę *-ь*: *родитель* 2/13, *слоужитель* 160/12, *оучитель* 266v/3-4 i w jednym *-ь*: *родитель* (!) 155/13. Pod wpływem tematów na **u* w trzech przykładach znajdujemy końcówkę *-evъ*: *вождевъ* 7v/7, *ларевъ* 272v/2, *плиштивъ* 221v/13—222/1. Rzeczownik r. n. z tematem na spółgłoskę ma końcówkę *-ь*: *срдць* 197v/1, rzeczowniki z tematem na *j* *-i*: *блгдѣнани* 133v/13, *грызани* 226v/10, *приношени* 133/12-13 itd. (7 przykł.).

Celownik. W tematach twardych w obu rodzajach najczęściej występuje końcówka *-omъ*: rzeczowniki r. m.: *ангеломъ* 23/4-5, *вѣкомъ* 62/13, *комиромъ* 238/10 itd. (53 przykł.), rzeczowniki r. n.: *оустомъ* 3/9(+3), *чадомъ* 156/9(+1). Na skutek pomieszania jerów w wygłosie jeden raz u rzeczownika r. m. spotykamy końcówkę *-omъ*: *не тьгда мьститъ грѣхомъ нь тьрпить* 86/11. Pod wpływem tematów na **ŭ* i na skutek pomieszania jerów jeden raz u rzeczownika r. n. znajdujemy końcówkę *-omъ*: *болѣзньо же ѣстьствьмъ ѣсть мѣсто то* 132v/7. W wyrazie skrócie brak pełnej końcówki: *члѣкмъ* 207/2. Rzeczowniki miękkotematowe mają końcówkę *-emъ*: r. m.: *коньцемъ* 275/3, *кьназемъ* 53v/12-12 w tym również rzeczowniki z byłym tematem spółgłoskowym na *-tel-*: *властелемъ* 53v/12, *слоужи-*

¹³ A. A. Szachmatow: *Istoriczeskaja morfologija russkogo jazyka*, Moskwa 1957, s. 102.

¹⁴ *Ibid.*

телемъ 21/10, r. n. z tematem na j z graficzną -ѣмь: съгрѣшениѣмь 56v/13, 226/5-6. W wyniku pomieszania jerów znajdujemy końcówkę -емь: rzeczowniki r. m.: старьцемъ 84v/13, шестокрильцемъ 760v/8, rzeczownik r. n. z tematem na j z graficzną -ѣмь: помышлениѣмь 526 11-12. Rzeczowniki r. m. głównie obcego pochodzenia z tematem na j wystąpiły pod wpływem tematów twardych z końcówką -отъ: иѣрѣомъ 160 9, коренфиомъ 122/1, фарисеомъ 232/12, иудеомъ 231v/6, иудеомъ 189v/1-2 i także: чадъ родѣомъ 193v 5-6, ale w jednym wypadku spotykamy -емь: иѣрѣемъ 21/9.

Biernik. Rzeczowniki twar-dotematowe r. m. mają końcówkę -у: nieżywotne: вѣкы 4v/9-10, завѣты 217v/5-6, крѣсты 259/5 itd. (87 przykł.), żywotne osobowe: агглы 12/3, бѣсы 64/4(+1), дѣяконы 59/13, другы 25v/1(+2), застоупники 43v/8-9, иподьякы 59/13, книжьники 97v/11-12, помоштьники 43v/7-8, попы 66/5, пр(о)рѣкы 108v/3, рабы 137v/10, съврьстьники 112v/5, съврьстьники 9/13, съвѣтьники 25v/2, оученикы 95v/5, члѣкы 126v/12, чловѣкы 128/4-5(+1). Jeden raz w zabytku u rzeczownika z tematem na k spotykamy końcówkę -и: вѣки 19/8. Zapis: въ вѣкъ вкомъ 62/12 jest oczywiście omyłką pisarza. Rzeczowniki r. n. mają końcówkę -а: блга 55v/5, врата 55/8-9, лѣта 124/10 itd. (16 przykł.). Rzeczownik уста obok formy na -а: оуста 6/13(+8), jeden raz ma formę z końcówką -у: усты 144v/1. Rzeczowniki miękko tematowe r. m. częściej otrzymują końcówki cerkiewne: graficzne -ѣ: вѣнцѣ 73v/11-12, дробителѣ 59/9-10, манастырѣ 14/7(+2), младенецѣ 125/7, ольтарѣ 143/13, прикателѣ 80v/12, прѣдъстателѣ 59/8, роугателѣ 93v/12-13, слоужителѣ 12/2-3(+1), стѣна 265v/6, -ѣ: обычѣна 223/10, разбоѣна 220v/5, фарисеѣна 97v/12, ale: иѣреѣ 59/7, -ѣ: кьнѣца 243/12. Ruską końcówkę -ѣ spotykamy w następujących przykładach: влѣнцѣ 222v/7-8, ларѣ 271/9, 271v/8, 272/5, 272/7. Forma równa dopełniaczowi u rzeczownika osobowego wystąpiła dwa razy: вижъ... въ мироу вино пиющихъ стѣихъ моужъ. и бещиноу водоу пиющихъ моужъ нечистъ 237v/7-8. Rzeczowniki miękko tematowe r. n. mają końcówkę -а: graficzne -ѣ: лицѣ 260v/8, срѣдцѣ 200/8(+1), -ѣ: пристаницѣ 14/6, срѣдцѣ 161v/4(+2), -ѣ: досаждениѣ 100v/13, житиѣ 255/1, писаниѣ 2/3 itd. (20 przykł.).

Narzędnik. Rzeczowniki twar-dotematowe mają wyłącznie końcówkę -у: r. m.: бѣсы 212/13, вѣноуки 17/11, грѣхы 198/3 itd. (25 przykł.), zapewne także: дрѣ гь 163v/11-12, gdzie brak drugiego elementu litery y, r. n.: брашьны 89v/5(+1), оусты 1v/11(+4), чады 147v/13, miękko tematowe -и: r. m.: мрътвѣци 160v/11, старѣци 101v/12, цѣри 108v/2, r. n.: оученикы 114v/12, знамени 129/7-8, исправлены 74/7-8.

Miejsownik. Rzeczowniki twar-dotematowe mają wyłącznie końcówkę -ѣхъ: r. m.: воинѣхъ 216/7, отъвѣтѣхъ 61v 8-9, рабѣхъ 26v/6 itd. (12 przykł.) oraz przykłady z wymianą tylnojęzykowych: k : c: грѣшь-

ницѣхъ 134v/6-7, плѣньни(цѣ)хъ 110/2-3, оученицѣхъ 198v/9-10, члвцѣхъ 12/10(+2), чловѣцѣхъ 74/3-4, ѡзыцѣхъ 82/4-5, x : s: грѣсѣхъ 12/13(+10), r. n.: лѣтѣхъ 127/10, ребрѣхъ 37v/1-2, оустѣхъ 64/3 i inne (11 przykł.). Rzeczowniki miękkotematowe mają końcówkę -ихъ: r. m.: мърьтвцихъ 153v/2, r. n.: повелѣниихъ 140v/11-12, сьгрѣшениихъ 160v/4-5(+1) oraz pod wpływem tematów na *i albo spółgłoskowych u rzeczownika r. m. spotykamy -ихъ: манастырьхъ 22/2.

Liczba podwójna

Przykłady są nieliczne. Końcówkę -а spotykamy w formach mianownika rzeczowników r. m.: twar-dotematowy: оба друга 122v/8-9, miękkotematowy z graficznym -ѡ: двѡ разбоѡ 94/1. Końcówkę -и znajdujemy w formie rzeczownika twar-dotematowego r. n.: graficzne -оу: отъ крылоу 79/1. Końcówkę -ѣ mają rzeczowniki twar-dotematowe r. n.: w bierniku: въ двѣ кѣстьствѣ 29v/8, на рамѣ 266/9, w wołaczu: чадѣ 109/3(+1). Końcówka -и wystąpiła w formie rzeczownika miękkotematowego r. n. w bierniku: плешти 42v/11.

Deklinacja *ŭ

Wystąpiły: върхъ, даръ, долъ, домъ, медъ, миръ, пиръ, полъ, садъ, санъ, сынъ, чинъ, ѡдъ.

Liczba pojedyncza

Mianownik: сынъ, 30v/13-31(+1), снѣ 62/4(+3), домъ 21/8(+4), върхъ 251v/5-6, даръ 36v/7(+3), медъ 106/9(+6), миръ 7v/2(+1).

Dopełniacz. Końcówkę -и spotykamy w następujących przykładach: съ върхоу 16v/9, до долоу 269v/13, домоу 172/10, медоу 5v/2(+2), бещиноу 237v/7. Pod wpływem tematów na *o częściej występują formy z końcówką -а: снѡ 29v/5(+3), дара 262/6, меда 3/9(+1), мира 18/8(+10), сана 26/8(+1), бештина 68v/6.

Celownik. Pod wpływem tematów na *o spotykamy tylko formy z końcówką -и: сноу 4v/12(+1), дароу 201/1, чиноу 21/11(+1).

Biernik. Rzeczowniki nieżywotne: даръ 3v/6(+3), домъ 8/6-7(+13), медъ 65v/9, миръ 13v/4(+9), чинъ 22/6-7(+2), ѡдъ 68v/11 oraz przykład z wyniesioną spółgłoską ponad wiersz bez -ь: до(м) 15v/5. Rzeczownik сынъ ma zawsze końcówkę -а: снѡ 29/4, 29/7, 119/4, 142v/10, 199/3, 201v/5.

Na rzędnik. W czterech wypadkach spotykamy formy z końcówką -ьть: медьмь 266v/6, 266v/8, 267/10, мирьмь 181/13 i w dwu pod wpływem tematów na *o formy na -оть: медомь 267v/2, миромь 9/13—9v/1.

Miejscownik. Końcówkę *-u*, graficzne *ou* i *-ŭ* otrzymały *вѣрхъ* : *вѣрхѭ* 270/7, *домъ* : *домоу* 14v/1-2, 233v/7-8, 252v/13, *домѭ* 20v/4, 49/8, 134v/11, *медь* : *медоу* 151/5, 151/6, *медѭ* 268v/2, *поль* : *полоудне* 109/7-8, 259/3, *сань* : *саноу* 27v/10, końcówkę *-ě* pod wpływem tematów na *o przybrały: *миръ* : *миръ* 9v/11, 10/2, 34/1, 38/12, 120v/11, 218v/9, 222/4, *пирь* : *пирѣ* 151/12, 151v/8, *сынъ* : *снѣ* 104v/7.

Wołacz. W formie wołacza wystąpił jedynie rzeczownik *сынъ*. Częściej przybiera on końcówkę *-u*, graficzne *-ou*: *снѡу* 5/1, 5v/6, 14/5, 112/11, 151/2, końcówkę *-e* pod wpływem tematów na *o znajdujemy w dwu wypadkach: *снѣ* 141/8, 157v/8.

Liczba mnoga

Mianownik. We wszystkich przypadkach zaświadczona została końcówka *-ове*: *дарове* 170v/13, *садове* 269v/9, 270v/2, *сынове* 225/11-12, *снѡве* 14/11, 251/9 oraz końcówka niepełna w skrócie: *снѣве* 49/6.

Dopełniacz. Wystąpił tylko jeden przykład z końcówką *-овъ*: *даровъ* 158/4-5.

Celownik. Spotykamy tylko jeden przykład, w którym na skutek pomieszania jerów w wygłosie wystąpiła końcówka *-зтъ*: *дарьмъ* 48v/9.

Biernik. We wszystkich przykładach znajdujemy końcówkę *-у*: *домы* 14/7, 59v/13, 66/8, 97/4, 156/9, *дары* 255/13, *въ полы* 192v/2, *на полы* 166v/1, *снѣы* 190/1.

Narzędnik. Spotykamy tylko jeden przykład, w którym pod wpływem tematów na *o wystąpiła końcówka *-у*: *снѣы* 17/11.

Miejscownik. W jednym przykładzie zaświadczona została końcówka *-зхъ*: *снѣхъ* 168/6 i w jednym pod wpływem tematów na *o *-ѣхъ*: *чинѣхъ* 267/1.

Liczba podwójna

Wystąpiła jedynie forma celownika z końcówką *-ома*: *къ снѡма* 109/2.

Deklinacja *i

Liczba pojedyncza

Mianownik. Z końcówką *-ь* wystąpiły: rzeczowniki r. ż.: *благодать* 160v/8-9, *болѣзнь* 92v/5, *власть* 82v/11-12 itd. (100 przykl.), rzeczowniki r. m.: *гдѣ* (*господь*) 30/2(+5), *гѣ* (*господь*) 19v/9(+41), *гость* 34v/11, *огнь* 79v/4(+1), *поуть* 77v/2(+2), *тать* 116v/5(+1), *оугль* 208v/5-6, *чървь* 37v/11. Na skutek omyłki pisarza w dwu przykładach spotykamy *-ь*: w skrócie wyrazu *господь* : *гѣ* 275v/6 i w błędnie napisanym wyrazie *плть* : *плть* 143/1.

Допе́лнiа сз. Rzeczowniki r. ż. mają końcówkę *-i*: **болѣзни** 52v/12, **вѣсти** 38/9, **гърдости** 191/7 itd. (99 przykł.). Z rzeczowników r. m. jedynie słowo **путь** zachowuje końcówkę *-i*: **поути** 48/13, inne zaś przybierają końcówki tematów na *o: rzeczownik **огнь** miękkiej odmiany: **огна** 91/7, słowo **господь** twardej: **гдѣ** 179v/3, **гѣ** 34/5(+2).

Селовник. Rzeczowniki r. ż. mają końcówkę *-i*: **гърдости** 256/9, **жизни** 35v/4, **нощи** 235v/8 itd. (18 przykł.). Kończówkę *-i* ma rzeczownik **путь**: **поути** 23v/13. Rzeczownik **огнь** pod wpływem tematów na *o przybiera końcówkę *-u*, graficzne **-ѡ**: **огнѡ** 126v/2, 260v/13, 265/11. Rzeczownik **господь** wystąpił z dwoma końcówkami: tematów na *o końcówką *-u*, graficzne **-оу**: **господоу** 197/7-8, **гоу** 43v/7(+14) oraz tematów na *ŭ końcówką *-ovi*, która na skutek skrótu słowa uległa skróceniu: **гѡи** 180/9, 185/12, 186/8, 186v/7, 198/13, 241/10.

Вiерник. Rzeczowniki r. ż. mają końcówkę *-ь*: **благодѣть** 83/8, **вещь** 194v/12, **жизнь** 10v/10 itd. (94 przykł.). Kończówkę *-ь* ma rzeczownik **путь**: **поуть** 4v/3(+3), **угль**: **оугль** 208v/1 oraz w większości wypadków użycia rzeczownika **огнь**: **огнь** 80/1(+4), który w jednym wypadku, widocznie pod wpływem tematów spółgłoskowych na *en, wystąpił z końcówką *-a*, graficzne **-Ѧ**: **огнѦ** 177v/7. Rzeczownik **господь** pod wpływem tematów na *o przybiera końcówkę *-a*, czyli ma formę równą dopełniaczowi: **гѣ** 45/1(+7).

Нарзѣдник. Rzeczowniki r. ż. częściej występują z ruską końcówką *-iju*: **горестию** 34v/3, **кротостию** 147/3, **мыслию** 229/8-9 itd. (11 przykł.) lub *-ьju*: **казнью** 46v/11, **льстью** 28/4, **милостью** 46v/11 itd. (15 przykł.) oraz przykład z omyłką pisarza **немошью** 240/10. Cerkiewnosłowiańska formę tej końcówki spotykamy rzadziej: graficzne **-иѡ**: **пригѣзнииѡ** 28/6, **радостиѡ** 88v/12-13, **-ьѡ**: **завистьѡ** 107/9, **мысльѡ** 191v/8, **сѣмьрьтьѡ** 128v/6-7, **тихостьѡ** 113/13, **чьстьѡ** 59/11, **-ѡ**: **богѡзньѡ** 263/4, **кротостьѡ** 95v/7-8, **похотьѡ** 105v/4, **сѣмьрьтьѡ** 131/2. Rzeczowniki r. m. mają *-ьть*: **звѣрьь** 130/9, **огньь** 185v/8(+1), **пѣтьь** 7/1, **поутьь** 135v/7 oraz skrót słowa **господь**: **гѣь** 56v/1(+1), **гѣь** 157v/6.

Мiејsсowник. Rzeczowniki r. ż. mają końcówkę *-i*: **болѣзни** 53/2, **власти** 46/12, **горести** 80v/8 itd. (35 przykł.). Kończówkę *-i* ma słowo **путь**: **поути** 192v/6(+1). Rzeczownik **господь** napisany skrótem pod tytułem w dwu wypadkach otrzymuje końcówkę *-i*: **гѣ** 62/8, 108v/10 i w jednym pod wpływem tematów na *o *-ѣ*: **гѣѣ** 110/11.

Воѡсз. Formę wołacza z końcówką *-i* otrzymuje jedynie rzeczownik **господь** napisany skrótem pod tytułem: **гѣ** 4v/13(+2).

Liczba mnoga

Мiанownик. Rzeczowniki r. ż. otrzymują końcówkę *-i*: **вещи** 245v/8, **мысли** 67v/1, **печѦли** 75/10 i inne (8 przykł.). Z rzeczowników

r. m. formę mianownika ma tylko słowo *путь*. W dwu wypadkach spotykamy końcówkę *-ije*: *поутиѣ* 202v/12, 249v/6, i w jednym *-ije*: *поутьѣ* 249/8.

Допелніacz. W obu rodzajach prawie wyłącznie wystąpiła końcówka *-ii*: rzeczowniki r. ż.: *двьрии* 140v/9, *заповѣдии* 3.5-6, *мыслии* 48/2 itd. (19 przykł.), rzeczowniki r. m.: *гвоздии* 2/9, *татии* 206v/4-5, *оуглии* 222v/2-3, *людии* 81/13(+1). Tylko jeden raz u rzeczownika r. ż. spotykamy końcówkę ściągniętą: *молитва непримѣсна мысли зємьныхъ* 50/10.

Селownik. W obu rodzajach prawie wyłącznie znajdujemy końcówkę *-ьтъ*: rzeczowniki r. ż.: *заповѣдьмь* 6/8, *напастьмь* 88v/7-8, *похотьмь* 26v/13 i inne (6 przykł.) oraz przykład z omyłką pisarza: *заповѣдьмь* 173/6, rzeczowniki r. m.: *людьмь* 176v/6, *лждьмь* 226v/9, *чървьмь* 38/4. Tylko jeden raz u rzeczownika r. ż. na skutek pomieszania jerów wystąpiła końcówka *-ьтъ*: *заповѣдьмь* 146/4.

Биєrник. W obu rodzajach wystąpiła jedynie końcówka *-i*: rzeczowniki r. ż.: *болѣзни* 88v/2, *двьри* 55/7, *кости* 107/12 itd. (30 przykł.), rzeczowniki r. m.: *люди* 153/13, *лжди* 176v/2, *поути* 139v/2(+1).

Нarzędник. Z końcówką *-ьти* wystąpiły tylko rzeczowniki r. ż.: *двьрьми* 94v/12-13, *рѣчьми* 103v/1, *скърбьми* 126v/8, *сластьми* 224/10, *страстьми* 244/3.

Мієjсowник. W obu rodzajach prawie wyłącznie występuje końcówka *-ьхъ*: rzeczowniki r. ż.: *влястьхъ* 46/10, *заповѣдьхъ* 140v/12-13, *напастьхъ* 137/9 itd. (8 przykł.), rzeczownik r. m.: *людьхъ* 82/4(+1), *лждьхъ* 145/12-13. Brak jeru twardego w tejże końcówce spotykamy jeden raz: *въ людьхъ* 82v/13.

Liczba podwójna

Spotykamy jedynie formę biernika rzeczownika r. m. z końcówką *-i*: *на-в-поути* 187/5.

Deklinacja * ū

Wystąpiły: *кры, любви і църкы*.

Liczba pojedyncza

Міанowник. Wyłącznie starą formę mianownika ma tylko rzeczownik *църкы*: *църкы* 11v/2, 118v/8, 145v/10. Obok starej formy *любы*: *любы* 7v/1, 188/5-6, 229/3 spotykamy w dwu wypadkach formę biernika: *любьвь* 91v/7-8, *лждьвь* 84/11. Rzeczownik *кры* wystąpił tylko w formie równej biernikowi: *крвьвь* 44/13, 174/9.

Допелніacz. Częstsze są formy z końcówką *-e*: *кръве* 189v/5(+2), *любьве* 77/1-2(+1), *лждьве* 28v/1-2(+1), *цркве* 109v/6(+3), forma z końcówką *-i* pod wpływem tematów na **i* wystąpiła jeden raz: *кръви* 149v/2.

Celownik ma końcówkę *-i*: *кръви* 44/7, *цръ(к)ви* 261/2, *цркви* 54 13(+1).

Biernik: *кръвь* 35,8(+6), *любвь* 62v/4(+5), *цркъвь* 11v/13(+6).

Narzędnik. Częściej spotykamy ruskie formy: z końcówką *-iju*: *кръвию* 54/4-5, *любвию* 45v/8, z końcówką *-iju*: *любвьвию* 9v/2(+1), *цркъвию* 189v/9. Cerkwienosłowiańska forma z graficzną końcówką *-ыѣ* wystąpiła jeden raz: *любвьыѣ* 28/2.

Miejscownik ma końcówkę *-i*: *цркви* 21v/11(+4), *цркви* (!) 12/4, *цркви* (!) 262/10.

Liczba mnoga

W l. mn. spotykamy tylko następujące formy: mianownika z końcówką *-i*: *цркви* 206/5(+1), dopełniacza z końcówką *-ь*: *цркъвь* 118v/11 oraz biernika z końcówką *-i*: *цркви* 206/9.

Liczba podwójna

Przykładów brak.

Tematy spółgłoskowe

Tematy *en r.m.

Wystąpiły: *днь* i *камы*.

Liczba pojedyncza

Mianownik: *днь* 36v/2, *днь* 243v/9(+1).

Dopełniacz ma końcówkę *-e*: *днѣ* 98/5(+2), *камене* 139v/13—140/1(+1).

Celownik ma końcówkę *-i*: *дни* 63/7(+2).

Biernik: *днь* 3v/8(+1), *днь* 22v/5(+20), *камень* 171v/11-12.

Narzędnik ma końcówkę *-ьтъ*: *дньтъ* 242v/6.

Miejscownik ma końcówkę *-e*: *днѣ* 264/9-10, *полоуднѣ* 109v/7-8, 259/3.

Liczba mnoga

Mianownik ma końcówkę *-ьѣ*, graficzną *-ыѣ*: *дньыѣ* 123/6.

Dopełniacz pod wpływem tematów na *i częściej ma końcówkę *-ii*: *днии* 16/3(+4) i jeden raz ściągniętą *-i*: *дни* 267v/7.

Celownik. Przykładów brak.

Biernik ma końcówkę *-i*: *дни* 6/9(+4), *дни* 121/10(+13), *гни* (!) 182v/2.

Narzędnik ma końcówkę *-ьми*: *дньми* 9/9.
Miejscownik. Brak przykładów.

Liczba podwójna

Brak przykładów.

Т е м а т у *еп г. н.

Wystąpiły: *беремя* (брѣмя), *веремя* (врѣмя), *имя*, *письмя*, *племя* i *сѣмя*.

Liczba pojedyncza

Mianownik. Spotykamy tylko graficznie cerkiewnosłowiańskie formy na *-а*: *берема* 96/4(+1), *брѣма* 202v/6, *верема* 40v/13(+1), *врѣма* 112/11, *время* 229v/10(+1), *има* 136v/5, *писма* 209v/10, *сѣма* 76v/2.

Dopełniacz. Wystąpiły formy tylko z końcówką *-е*: *беремене*¹⁵ 149v/12, *врѣмене* 98/3(+5), *времene* 186/1, *племене* 227v/6(+1).

Celownik ma końcówkę *-и*: *имени* 139/2(+1).

Biernik. Znajdujemy wyłącznie graficznie cerkiewnosłowiańskie formy na *-а*: *плема* 16v/1, *берема* 78/12, *верема* 185v/10-11, *врѣма* *время* 17/13(+8), *има* 53v/8.

Narzędnik ma końcówkę *-ьтъ*: *именьмь* 172/6(+1), *сѣменьмь* 155/5-6 i w rezultacie pomieszania jerów *-ьтъ*: *врѣменьмь* 45v/4.

Miejscownik ma końcówkę *-и*: *времени* 12v/10.

Liczba mnoga

W zabytku wystąpiła tylko forma biernika z końcówką *-а*: *брѣмена* 98/13, *племена* 227v/2, *сѣмена* 67/12-13.

Liczba podwójna

Brak przykładów.

Т е м а т у *ѣт

Wystąpił tylko rzeczownik *дѣтя*.

W zabytku spotykamy tylko niektóre formy l. mn. We wszystkich przykładach brak sufiksu.

Dopełniacz pod wpływem tematów na **и* ma końcówkę *-ии*: *дѣтии* 124/11.

Celownik ma końcówkę *-ьтъ*: *дѣтьмь* 267/9.

¹⁵ W zabytku *времene*.

Biernik ma końcówkę tematów na *i -i: дѣти 22/8(+2) oraz przykład z niedopisaną końcówką: Не оставлѣи ... дѣт своѣѣ и женоу свою 16/13.

Miejscownik ma końcówkę -ьхъ: дѣтьхъ 125/13(+1).

Т е м а т у *es

Wystąpiły: дѣло, коло, небо, око, слово, тѣло, уxo i чудо.

Liczba pojedyncza

Mianownik. Spotykamy formy bez sufiksu: дѣло 51/8-9(+4), коло 74v/7, нбо 64/10, око 120/2(+3), слово 1/1(+8), сло(в) 4v/11, тѣло 44/12(+3), оухо 120/2, чѣдо 260v/2.

Dopełniacz. Formę nową, bez sufiksu i z końcówką -a pod wpływem tematów na *o, mają дѣло: дѣла 63/4(+3) oraz тѣло: тѣла 39v/3(+3), starą, z sufiksem i końcówką -e, oraz częściej nową ma слово: словесе 174v/2, lecz: слова 46v/5(+2), tylko starą ma небо: небесе 270v/1-2, нбесе 77/3(+1).

Celownik. Formę nową ma дѣло: дѣлоу 37/4, częściej formę nową ma тѣло: тѣлоу 44/7(+4), ale wystąpiła w dwu wypadkach i forma stara: тѣлеси 101v/6-7, телеси 237/3, небо i слово zachowują formy stare: нбси 61/5(+1), словеси 15/11(+3).

Biernik. Spotykamy formy bez sufiksu: дѣло 54v/1(+13), нбо 12/1(+2), слово 41v/2(+9), тѣло 35/5(+14), оухо 5/2(+3).

Narzędnik. We wszystkich przykładach wystąpiły formy bez sufiksu. Zwykle spotykamy wypadki użycia końcówki tematów na *ŷ -ьтъ: дѣльмь 57v/3(+1), окьмь 209/3, словьмь 59v/9(+3), тѣльмь 15/5(+2), w jednym zaś przykładzie końcówki deklinacji *o -оть: окомь 143v/6.

Miejscownik. Rzeczowniki небо i слово wystąpiły z sufiksem i pod wpływem tematów na *i z końcówką -i: небеси 6/6, нбси 8/13(+5), словеси 33/8(+1). Rzeczownik дѣло częściej ma formy bez sufiksu i pod wpływem tematów na *o końcówkę -ě: дѣлѣ 33v/2(+4), lecz w jednym wypadku spotykamy formę z sufiksem i końcówką -i: дѣлеси 33/8-9. Rzeczownik тѣло w jednym wypadku zachowuje sufiks i otrzymuje końcówkę -i: тѣлеси 99v/4 i w jednym ma formę bez sufiksu z końcówką -ě: тѣлѣ 208/6-7.

Liczba mnoga

Mianownik. Rzeczownik дѣло we wszystkich wypadkach użycia występuje bez sufiksu: дѣла 91/1(+6), rzeczownik zaś слово zawsze z sufiksem: словеса 1v/6(+5).

Dopełniacz. Z końcówką -ь wystąpiły: дѣло, zawsze bez sufiksu: дѣль 28v/9(+8) oraz слово, zawsze z sufiksem: словесь 8v/11-22(+8).

Celownik. Rzeczownik **дѣло** ma formę nową bez sufiksu z końcówką deklinacji *o: **дѣломь** 4/12-13(+3), **тѣло** zachowuje formę starą: **тѣлесьмь** 159v/4, **слово** w trzech wypadkach ma formę starą, z sufiksem i końcówką **-ьтѣ**: **словесьмь** 3v/7(+2) i w jednym nową bez sufiksu i z końcówką **-отѣ**: **словомь**, 49v/2-3.

Biernik. Rzeczownik **дѣло** częściej występuje w formie nowiej: **дѣла** 4/10(+4), lecz w jednym wypadku znajdujemy użycie formy starej: **дѣлеса** 261/10. Inne rzeczowniki zachowują formy stare: **нбса** 78v/5, **слова** 1v/10(+8), **чюдеса** 2v/8.

Narzędnik ma końcówkę **-у**. Rzeczownik **дѣло** częściej występuje bez sufiksu: **дѣлы** 26/13(+6), lecz w dwu wypadkach go zachowuje: **дѣлеса** 231v/11, 232/10. Inne rzeczowniki sufiks zachowują: **словеса** 169/5(+3), **чж деса** 129/8.

Miejscownik. Bez sufiksu i pod wpływem tematów na *o z końcówką **-ѣръ**: wystąpił rzeczownik **дѣло**: **дѣлѣхъ** 103/11(+5). Tylko jeden wypadek użycia tegoż słowa pozostaje wątpliwy: **въ дѣхъ** (!) **зѣлыхъ** 188/2. Inne rzeczowniki zachowują formy stare: **нбсьхъ** 103/6, **словесьхъ** 161/5(+1).

Liczba podwójna

Wystąpiły tylko rzeczowniki **око** i **ухо**.

Końcówkę **-и** spotykamy w formach **мianownika**: **очи** 2v/9(+5) i **biernika**: **очи** 2v/7(+9), **оуши** 8v/8(+2). W dopełniaczu w dwu wypadkach jest końcówka **-ьју**: **очью** 80/5, 80v/5 i w dwu **-ију**: **очию** 2v/13—3/1, 23v/8, zawsze **-ију** występuje w **miejscowniku**: **очию** 266v/1, **оушию** 28v/4 oraz **-има** w **celowniku**: **очима** 36/12-13(+4) i **narzędniku**: **очима** 12/6(+10), **оушима** 3v/11(+1).

Тематы *er

Wystąpiły oba rzeczowniki: **дѣщи** (zawsze w formie cerkiewnosłowiańskiej w miejscu *kt') i **мати**.

Liczba pojedyncza

Spotykamy formy tylko pierwszych czterech przypadków.

Mianownik: **дѣшти** 171/12(+1), **дѣщи** 248/6, **мати** 51/6(+2).

Dopełniacz ma końcówkę **-е**: **матере** 173/7(+1), **мтрѣ** 30/4(+2).

Celownik ma końcówkę **-и**: **дѣщери** 247v/11(+1), **матери** 111/8, **мтри** 248v/4.

Biernik zawsze z sufiksem: **дѣштерь** 159v/7, **дѣщерь** 247v/7, **мтрѣ** 123/9(+3).

Liczba mnoga

Wystąpiły tylko formy mianownika z końcówką *-i*: дѣштери 159v/3, матери 76v/9 oraz narzędnika z końcówką *-ьmi*: дѣштерьми 17/12.

Liczba podwójna

Przykładów brak.

Odmiana mieszana rzeczowników

Do odmiany mieszanej rzeczowników w języku staroruskim należały rzeczowniki r. m. posiadające w l. poj. sufiks *-in-*. W l. poj. odmieniały się one jak rzeczowniki na **o*, w l. mn. zaś według tematów na **en*. Grupa tych rzeczowników w zabytku jest nieliczna, spotykamy tylko: боляринь, властелинь, господинь, граждянинь, жидовинь, występujący w l. poj. bez sufiksu *-in-* rzeczownik кръстьянь (хрьстьянь) i tylko w l. mn. ниневь-гитѣнинь.

Liczba pojedyncza

Wystąpiły formy tylko pierwszych czterech przypadków.

Mianownik: властелинь 26v/10-11(+2), властилинъ 130v/1-2, жидовинъ 212v/7, кръстьянъ 14v/9.

Dopełniacz: властелина 173/9, гина 49/9.

Celownik ma końcówkę *-и*, graficzną *-оу*: болариноу 80v/13, гиноу 43v/13, хрьстьяноу 1/6(+2).

Biernik ma formę równą dopełniaczowi: гражданина 201v/9-10, християна 215v/3-4, хрьстьяна 45/11-12.

Liczba mnoga

Wystąpiły tylko formy mianownika i celownika.

Mianownik ma końcówkę *-е*: боларе 146/7, гражд(д)ане 16v/11.

Celownik w dwu wypadkach ma końcówkę *-омъ*: кръстьяномъ 214v/7, хрьстьяномъ 213/1 i w dwu *-емъ*: гражданемъ 17/2-3, ниневь-гитѣнемъ 121v/7-8.

Liczba podwójna

Przykładów brak.

PODSUMOWANIE

1. Przy zachowaniu prasłowiańskich typów deklinacyjnych w zabytku dość wyraźnie zaznaczona została ich unifikacja.

a) Przede wszystkim widzimy wzajemne oddziaływanie deklinacji *o i *ũ. Wpływy deklinacji *ũ na *o w celowniku l. poj. są nieznaczne, częściej obserwujemy je w mianowniku i dopełniaczu l. mn., najczęściej jednak spotykamy je w narzędniku l. poj. Można uznać, że końcówka *-sm* jest panująca w tym przypadku. Brak natomiast przykładów na wpływy w dopełniaczu i miejscowniku l. poj. Wpływy deklinacji *o na *ũ są znacznie większe. Obserwujemy je we wszystkich przypadkach zależnych l. poj. oraz w narzędniku i miejscowniku l. mn.

b) Nieliczne rzeczowniki r. m. deklinacji *i, poza rzeczownikiem *путь*, odmieniają się w l. poj. według tematów miękkich deklinacji *o, w l. mn. natomiast zachowują swoje pierwotne końcówki. Rzeczownik *господь* w przypadkach zależnych l. poj. częściej otrzymuje fleksje deklinacji *o, rzadziej — *i.

c) Co do deklinacji *ũ i spółgłoskowej, to na ogół przeważają w nich formy stare, jednak wpływ innych deklinacji (*a, *o, *ũ, *i) są już bardzo wyraźne.

2. Fleksje tematów twardych i miękkich deklinacji *a, *o, są rozróżnione. Wpływy tematów twardych na miękkie wystąpiły jedynie w dopełniaczu l. poj. deklinacji *a.

3. Wymiana tylnojęzykowych na c, z, s w końcu tematu przed samogłoskami *ě, i* w końcówkach deklinacji *a i *o występuje niezwykle we wszystkich wypadkach.

4. Formy wołacza zachowane są dobrze. Jednak formy nowe, równe mianownikowi, występują dość wyraźnie w tematach miękkich deklinacji *a.

5. Biernik l. poj. rzeczowników osobowych r. m. deklinacji *o najczęściej ma już formę nową, równą dopełniaczowi, wyjątkowo tylko starą, równą mianownikowi.

6. Formy mianownika i biernika l. mn. tematów twardych deklinacji *o są wyraźnie rozróżnione. Biernik w funkcji mianownika występuje tylko jeden raz.

7. Formy liczby podwójnej zachowane są dobrze.

8. Formy przypadkowe, zawierające w końcówkach południowosłowiańskie etymologiczne *ę (oddawane w zapisach przez *jus mały, az* lub *ja*), któremu odpowiada północnosłowiańskie *ě* (dopełniacz l. poj. oraz mianownik i biernik l. mn. tematów miękkich deklinacji *a, a także biernik l. mn. tematów miękkich deklinacji *o), są wyraźnie cerkiewnosłowiańskie. Formy przypadkowe zaś, zawierające w końcówce etymologiczne *o, oddawane w zapisach zabytków staro-cerkiewno-słowiańskich przez *jus duży* w ruskich zaś przez *uk* lub *ju* (biernik l. poj. deklinacji *a i na-

rzędnik I. poj. deklinacji *a, *i, *u), są zdecydowanie ruskie. Jeżeli formy narzędnika I. poj. deklinacji *o z końcówkami -омь, -емь uznamy za cerkiewnosłowiańskie, a formy z końcówkami -зть, -лть za ruskie¹⁶, to możemy powiedzieć, że w zabytku również przeważają formy ruskie.

РЕЗЮМЕ

Izbornik Sjasosława 1076 goda jwlietja xronologičeski tretim drevnerusskim pamiatnikom. Na osnove poslednego izdanija pamiatnika avtorom issledovany padežnyje formy imen suščestwitelnyx. Analiz proveditja w tradicijno prijatoj posledowatelnoŝti: wnačale rassmatrivaetja sklonenie *a-, zatem posledowatelno *o-, *ŭ-, *i-, *ŭ-основ, sklonenie na soglasnyje i w konce smesannoe sklonenie. Otmečaja sovpadajuščie formy, avtor glawnoe wnimanie obraščает na drevnerusskie i cerkownoslawjanskie fleksii.

Podwođja itog rezul'tatam issledowanija avtor delaet sledujuščie wuwody:

1. Pri soxranenii praslawjanskich tipow sklonenija w pamiatnike otradžaetja uže ix unifikacija.

2. Pri soxranenii fleksij twerdogo i m'jagogo različij sklonenij na *a, *o nabljudaetja neznacitelnoe wlijanie twerdoy raznowidnosti na m'jaguju (tolko w roditel'nom pod. ed. č. *a-основ).

3. Čeredowanija zadnezjyčnyx so swisťajščimi w konce osnovy przed flektivnymi Ѡ, и sklonenij na *a i *o wustupaet bez isključenija wo wsex primexax.

4. Pri xorošo w osnownom soxranennyx formax zwatel'nogo pad. wstreačajutja uže sledy wytесnenija ego formami imenitel'nogo padeža.

5. Winitel'nyj pad. ed. č. ličnyx imen suščestwitelnyx muž. p. w *o-основах чащe uže polučает новые формы, равные roditel'nomu padežu.

6. Formy imenitel'nogo i winitel'nogo pad. mn. č. twerdoy raznowidnosti sklonenija na *o eщe xorošo različajutja.

7. Otmečena xorošaja soxrannoŝť form dvojstvennogo čisla.

8. Padežnyje formy s južnoslawjanskim *ę, kotoromu sootwetstwuєт северnoslawjanskoє *ǣ, jwlietja cerkownoslawjanskimi, formy же s etimologičeskim *ǫ, a также формы tvoritel'nogo pad. ed. č. *o-основ — drevnerusskie.

¹⁶ W. I. Borkowski, P. S. Kuzniecow: *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*, 1965, s. 195—96.

R É S U M É

L'Izbornik de Sviatoslav (1076) est, chronologiquement, le troisième monument vieux-russe. A partir de la dernière édition du monument, l'auteur analyse les formes flexionnelles des substantifs. L'analyse suit l'ordre traditionnel: d'abord le thème *a, ensuite *o, *ū, *i, *ū, les thèmes consonantiques et enfin la flexion mixte. Tout en signalant les formes communes, l'auteur étudie en détail les formes relevant du vieuxrusse et du vieux-slave (d'Eglise).

Les conclusions se trouvent groupées en 8 points:

1° Malgré le maintien de types de déclinaison de la langue slave primitive, leur unification est assez nettement accentuée dans le monument.

2° Les flexions de thèmes durs et mouillés des déclinaisons *a, *o étant bien conservées, on observe de faibles influences de thèmes durs sur les thèmes mouillés uniquement au gén. sing. de la déclinaison *a.

3° L'alternance postéro-linguales // c, z, s à la fin du thème devant les voyelles ě, i apparaît, dans les terminaisons des déclinaisons *a et *o, systématiquement, sans aucune exception.

4° Les formes du vocatif sont encore généralement bien conservées, mais on remarque des signes avant-coureurs de formes nouvelles, identiques au nominatif.

5° L'accus. sing. des substantifs personnels masc. de la déclinaison *o présente déjà le plus souvent des formes nouvelles, identiques au génitif.

6° Les formes du nominatif et de l'accusatif plur. de thèmes durs de la déclinaison *o sont nettement distinguées.

7° Les formes du duel sont bien conservées.

8° Les formes casuelles présentant le *ę slave méridional étymologique, auquel correspond le ě slave septentrional, proviennent manifestement du vieux-slave ecclésiastique, tandis que les formes comportant le *ϕ étymologique ainsi que la flexion de l'instrumental de la déclinaison *o sont décidément vieux-russes.